

Spomenica

MIROSLAVU VILHARJU.

V Ljubljani 1906.

IZDAL IN ZALOŽIL „ODBOR ZA VILHARJEV SPOMENIK“.

Natisnila „Narodna tiskarna“.

Vsebina:

- A.) Miroslav Vilhar. Spisal *dr. Jos. Tominšek*.
Str. I.—XXXVIII.
- B.) Venec izbranih Vilharjevih pesmij. Izbral in
uredil *A. Aškerc*. Str. 1—30.

0300 1074

A.

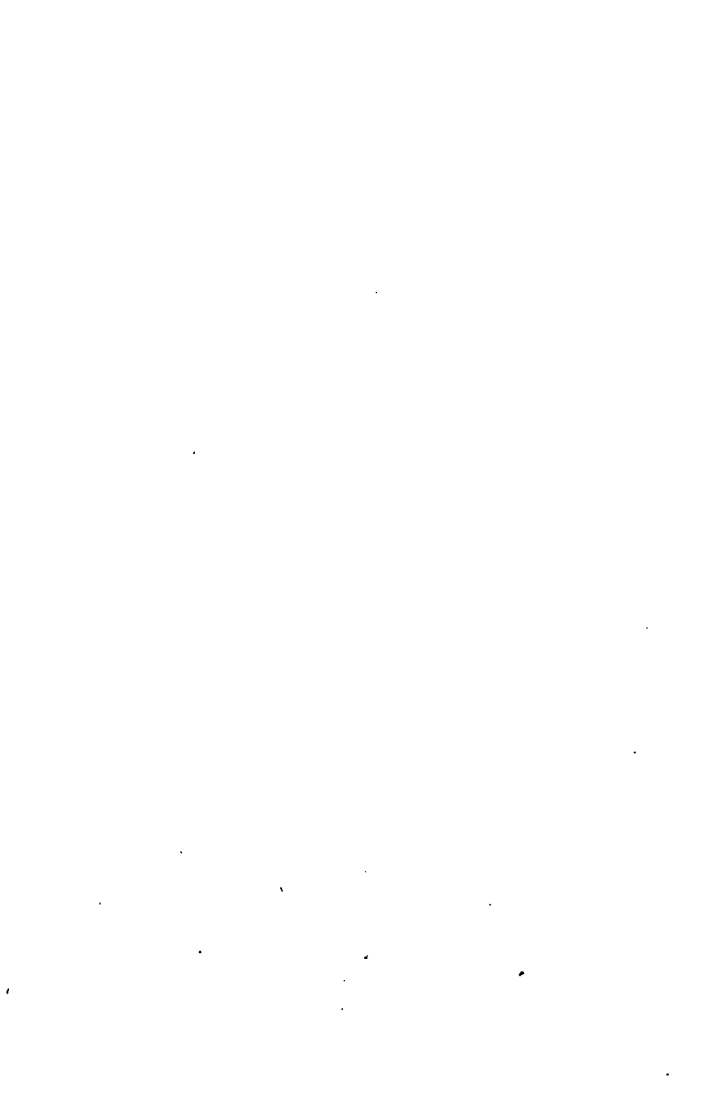
MIROSLAV VILHAR.

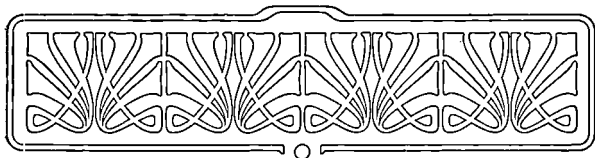

SPISAL

DR. JOS. TOMINŠEK.

I.

Na Kalcu in v okolici.

1. Notranjec je bil Vilhar*) in kot Notranjca ga moramo presojudati, ako ga hočemo umeti in mu biti pravični. Poznati moramo notranjske kraje, ki jih on opeva tako rad: Pivko, Kalc, Mali grad, Nanos itd., poznati notranjske gore in gradove, neizmerne gozde in goličave, in poznati ljudi in tedanje odnošaje.

*) Tiskani viri za ta spis so na svojem mestu navedeni. V Glaserjevi slovstveni zgodovini so razen enega vsi citati, tičejo se Vilharja, napačni ali neumljivi. — Vse podrobnosti pa sem zajel iz osebnih informacij, ki so mi ž njimi postregli gg. tajnik E. L a h, Jos. L a v r e n č i č in posebno zet Miroslava Vilharja, znameniti naš pisatelj dr. Hinko Dolenc z obširnimi dopisi, ki ga bom posnel mestoma doslovno; vse prikriteje vesti mi izvirajo od njega.

Njegova doba obsega leta od 1840—1870. In ne verjeli bi, ko bi nam ne bilo z vso zanesljivostjo sporočeno, da so iz početka tedaj ondi še cveteli časi roparskih junaških činov, pred očmi gosposke; a ljudstvo je bilo veselo, če je imelo mir pred gosposko in pred roparji, pa ljubši so mu bili roparji; saj so pustili revnemu kmetu njegovo revščino. Obsežni gozdi so bili imenitno skrivališče ne samo volkom, medvedom, jelenom in divjim petelinom, ampak tudi tistim poštenjakom roparjem.

Prav izpostavljena točka je bil gradič K a l e c, s posestvom last Vilharjevih staršev in navadno bivališče Miroslava Vilharja.

Gradič leži jugovzhodno od Št. Petra proti Pivki samotno na 620 *m* visokem griču; poslopje ima svoj karakterističen stolp, ki so ga prerisali celo za nemške stavbinske zbirke. Najbližja vas mu je, kakih 20 minut proti jugu, Bač, kamor spada kot 1. številka. Enake daljave proti zapadu je vas Zagorje in prilično pol ure preko Bača je do Knežaka. „Za Krasami“ — tako se imenujejo goli pašniki, se na vzhodni strani prične velikanski „Šneperški gozd“ (Schneeberg-Snežnik), do katerega je poldrugo uro hoda. Tam je bilo v petdesetih letih preteklega stoletja

še polno jelenov in medvedi samotarijo tam še dandanes. S Kalca je na vse strani prost razgled; proti severozapadu se opira oko na Nanos in njegova obgorja, bolj proti severu strmi Triglav in njegovi sosedje. „Ne vem, ako se je polastil še kje drugod na Kranjskem človeka tako silno duh prostosti kakor na Kalcu,“ pravi dr. Dolenec in res se je Vilhar tu navzel tistega koprnjenja po svobodi, ki ga izraža že l. 1850. v „Jamski Ivanki“ in posebno izrazito v pesmi „Na goro“.

2. Prebivalci bližnjih vasi, posebno od Bača naprej proti gozdu, Koritčani (vas Koritnice), so bili v omenjenih petdesetih letih še kar neodvisni in neukročeni. Šneperškega gozda so se posluževali kakor svoje lastnine; za zimo so si nastreljali jelenov in ako jih je sila pritisnila še bolj, zbral jih je tedanji glasoviti roparski četovodja Felaj iz Koritnic in oropali so pošto, kako cerkev ali kakega imovitega posestnika. Na Kalcu so imeli vedno velike pse za čuvaje in dosti orožja, ali „kadar se človek tam ni bal, na primer pri lepem vremenu in v poletni dobi, otresel se je — kakor pravi dr. Dolenec — vseh skrbi, vzel puško na ramo in hajd, hajd na gore, hajd na zelene vrhe.“

Tudi Vilharja je včasih speljalo v tiste temne gozde, dasi se jih je vobče izogibal. — A kaj se je nekoč pripetilo? Mična je dogodbica in vredna, da si jo zapomni naš kulturni zgodovinar.

Nekega dne je naš Vilhar lovil v Baškem dolu že tik Šneperškega gozda. Miroslav je bil nastavljen na vrhu in je čakal, da pride do strela. Kar stopi nepričakovano pred njega njegov lovec Kaluža iz Bača, ki še živi in je dober znanec dr. Dolenca, poklekne predenj in jame tarnati: „Gospod, Vi boste pričali, da sem bil danes ves dan z Vami; nikamor ne grem od Vas, tudi na večer ne.“ Miroslav se prestraši in sili v pojasnilo tega početja; po hudem pritisku je izvedel, da je za ondanji večer nakanjeno oropanje pošte, ki vozi iz Postojne na Reko, in Kaluža, ki je bil eden izmed Felajeve družbe, je bil kot kovač najet, da bo s svojim orodjem razbil blagajno. Kovač pa se je skesal in se je zato potaknil za Vilharja. Ta mu obljubi molk in ga pošlje s psi zopet v dolino; toda komaj je kovač odšel, se napoti Miroslav proti domu in od tam v Postojno k okrajnemu tedanjemu predsedniku, kjer je nakano naznanil, proti zagotovitvi, da njemu ni ovaditi oseb in da njegova ovadba ostane interna.

Onkraj Knežaka proti Šembijam se po enajsti uri prikaže poštni voz na klančku, Felaj „dvigne pušo“, da bi postiljona ustrelil; ali v tem hipu se prikažejo za poštnim vozom bajoneti orožnikov, ki so spremljali pošto, in Felaj je odnehal.

Kakih osem dni kasneje se srečata Felaj in Vilhar na semnju v Zagorjah. Felaj mu zastavi pot, seže v telovnikov žep, vzame iz njega svinčenko in, kažoč jo Vilharju, izpregovori: „Ta je za Vas!“ ter seže po drugo: „Ta pa za kovača!“

Vilhar je prestal dosti strahu, dokler se s Felajem nista pobotala. Pa kako? Čujte: Vilhar je Felaju posodil 300 goldinarjev! Ter čujte in strmite: Felaj mu je ta denar tudi pošteno vrnil

Kdor doživi take dogodke, temu ni treba stikati za pesniško snovjo in če poje pesmi, ne bodo bolehave kakor kakega mestnega mlečno-krvneža, ampak jedre in zdrave.

Felaj je umrl 1. 1856. za kolero.

3. Na Kalcu je vladalo sicer prav patriarhalno življenje. Hlapec Pavle in izvrstna kuharica Micka sta bila izza pamtiveka pri hiši. Kuhalo se je pri odprtem ognjišču, na katerem so v zimskem času sedeli večkrat po cele ure po večerji ter kaj pili, peli pa neumorno, Vilhar s

kitaro v rokah. „Večkrat nas je skrbna mati (Vilharjeva soproga) pognala spat; mi smo le še eno zapeli; ko nam je pa mati dekleta odpeljala, šli smo pa vsi.“ (Dr. Dolenc). Včasih je bila družba tolika, da je zmanjkalo postelj; tedaj pa so se gospodje kar v seno zarili . . .

V prvem nadstropju je stal klavir v prostorni dvoranici. Tudi tam se je dosti sviralo, pelo in tudi plesalo. Mlajša Vilharjeva sina, sedanji skladatelj Fran Serafin in že umrli Julček, sta poprej svirala štiriročno na klavir, nego sta znala čitati in pisati.

Tako so družili prebivalci na Kalcu svoje gosposke navade s kmetško priprostostjo. Pesmi, ki vzklijejo iz take družbe, ne bodo vzvišene, a bodo pristrčne, ne bodo morda globokoumne, a bodo vnete s pravim domačim ognjem, vzetim z domačega ognjišča.

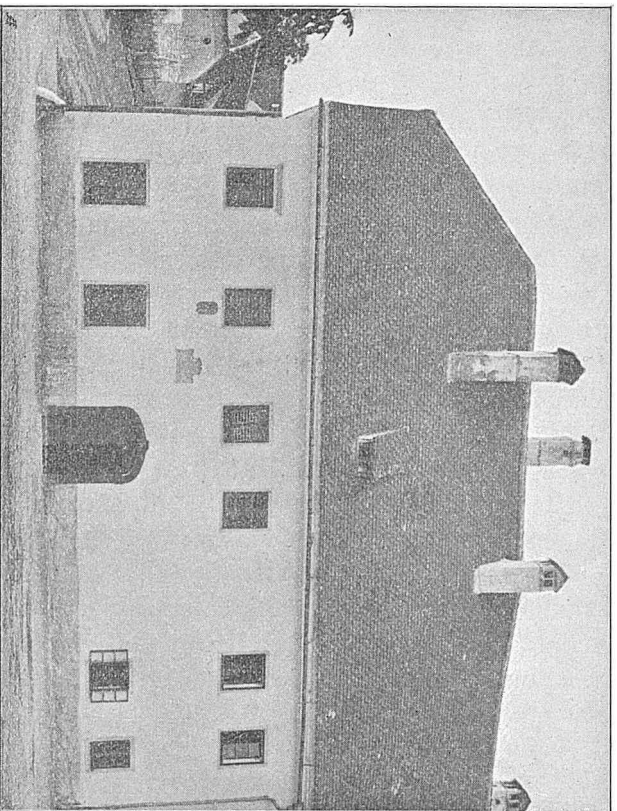
V taki družbi in v takih okoliščinah je postal graščak Vilhar Slovenec in slovenski pesnik in slovenski skladatelj.

II.

Vilharjeva mlada leta.

Vilharjev oče, Fran Serafin, je bil premožen mož, poštar v Planini, v hiši,*) ki še zdaj nosi njegovo ime, ter obenem lastnik graščine na Kalcu z obširnim posestvom, zlasti s senožeti. Mati Ivana je bila iz Obrezove rodbine. Njiju četrti otrok je bil naš Miroslav, brat mu Ivan še živi v Ljubljani. — Miroslav, rojen 7. sept. 1818, je zrasel v lepega, krepkega dečka, ki je kazal že zgodaj izredno nadarjenost za vse, za vsak telesni in duševni posel, zlasti tudi za godbo. Začetne šole je obiskoval v Postojni, potem so dali starši živahnega dečka na gimnazijo v Št. Pavel na Koroškem. Učil se je čudovito lahko, ali učiti se mu je bilo zaradi izredne nadarjenosti treba le malo in res se resno tudi nikoli ni učil. Kjer so se drugi trudili in mučili, tam je on igraje dosegel učnih uspehov. Bil je vedno odličen dijak in si je pridobil s svojim talentom zelo obsežno, čeprav ne temeljito znanje na najrazličnejših poljih.

*) V to hišo je bila Vilharju l. 1890. vzdana spomin-ska plošča. Gl. Podboj v „Slov. Nar.“ 1890, št. 220.

Vilharjeva rojstna hiša. (Gl. str. XI.)

Kot pravoslovec je bival na Dunaju in v Gradcu. Z ukom se tudi tu ni mučil; tem bolj si je ogledaval svet in si je iskal prijetne družbe. Dobiti mu jo je bilo lahko; duhovitega mladeniča, ki je imel vedno dovolj denarja, veselega dovtipnega zabavnika so imeli povsod tem rajši, ker je bil izredno lep človek. — „Der schöne Fritz“, tako so ga sploh nazivali v Gradcu. Bil je visoke rasti, pravomerne postave in širokopleč; posebno so ga dičili plavi kodri, ki so mu segali na ramena.

V Gradcu je potrosil mnogo; saj dotlej še ni poznal cene denarja. Izhajal ni, dasi ga je oče dokaj dobro preskrboval. Baš tedaj je že začela pešati tudi očetova imovitost, a Miroslav je rabil več in več sredstev, ker si je, ako se ne motimo, lepega Slovenca osvojila ruska krasotica. V graškem hotelu „Stadt Triest“, ki še zdaj, prenovljen, stoji tam kakor tedaj, so se zaslišale in čitale prve Miroslavove pesmi, sevede v nemškem jeziku: v tem hotelu je stanovala „ona“. Vilhar je imel resne namene, a v tej vlogi je potreboval dokaj novcev, tako da ni zadostovala očetova dijaška apanaža. Oče je videl, da so sinovi načrti le sanje; pozval ga je domov, ker ga je rabil pri gospodarstvu, ki je nazadovalo bolj

in bolj, in izročil mu je v oskrbo graščino na Kalcu.

Ni bil dobrodošel ta poziv za mladega Miroslava, a dobro je za nas, da je bil pozvan. Ko bi bil Vilhar nadaljeval svoje študije, postal bi bil pač kak visok uradnik, a izgubljen bi bil za nas kot pesnik in probuditelj. Tudi doma ga je bilo najprej šele pridobiti za delo, ki mu ni bil vaje nikdar in ki zanj ni znal prijeti; in bil je še tako neizkušen! In njegovo gospodarstvo bi bilo šlo brzo rakovo pot, ker ni vedel kod in kam, ko bi ne dobil vrle ženice in ž njo dokaj premoženja in — dobrega tasta.

III.

Vilharjevo rodbinsko življenje.

1. Oženil se je 1. 1843. v Senožečah. Njegova žena je bila „Dejakova Pepica“, edina hči pokojnega Josipa Dejaka, oskrbnika kneza Porcijevih graščin Senožeče in Prem. Mož je stanoval v Senožečah in je bil imovit;*) dokler je tast živel, skrbel je z vso ljubeznijo za poročenca in Miroslav je imel na razpolago obsežne love

*) „Bil je majhne postave in zelo rejen; vedno se je smehljaj in se sploh dobrikasto vedel“. (Dr. Dolenec).

knezove, ki ni nikdar prišel v te kraje. Zato je bil Miroslav razbremenjen in je lahko hodil svoja pota, zahajajoč med narod in polagoma uglabljač se v narodno mišljenje.

Ženka Pepica je bila majhna stvarca, telesno celo malo pohabljen, pa z lepo glavico in s posebno lepimi izrazitimi očmi; vse jo je spoštovalo in imelo rado. Živela je le za moža in za otroke in je skušala z nežno skrbnostjo odvrniti od hiše vsak temen oblak. Otrok je rodila osem, štiri dečke in štiri dekleta, vse zdrave in krepke. Vilhar se je igral z otroki, kakor bi bil sam otrok. On bi jih bil v svoji dobrosrčnosti morda razvadil, kakor tast: a mati jih je imela pod natančnim nadzorstvom. Nikamor dalje se niso smeli ganiti sami. Lahko je bila mati ponosna na nje; zlasti dekleta*) so se brhko razvijala.

Mater so res podpirali zvesti stari posli, a boljše vzgoje, kakor je bila potrebna za otroke iz take hiše, jim zaradi obile svoje zaposlenosti domači niso mogli dati. Zato je pozval Vilhar l. 1859. svojega prijatelja Levstika za vzgojitelja. S kremenitim in temeljitim Levstikom je

*) Kako se je vedel neki g. F. proti enemu dekletu, to za zdaj ne sodi v javnost.

nasproti blagemu, a mehkemu in veseljaškemu Vilharju prišla nova struja v Vilharjevo hišo. On je utrdil v Vilharju narodno zavest, sicer že prebujeno in rastočo, a svojih sil se ne zavedajočo, in mu je nakazal smer pri njegovih pesmih, ki jih je tedaj (za l. 1860.) baš zbiral. Levstik je postavil tudi temelj za bodočnost Vilharjevih otrok; navadivši jih s svojo resnostjo in temeljitostjo lastne resnosti in temeljitosti; vzgajal je starejše štiri otroke: Evgena in Alfonza ter Josipino (zdaj omoženo Premrl) in Karolino, pokojno soprogo dr. Dolenca.

2. Omenjena dva dečka sta kot privatista prebila spodnjo gimnazijo, deklet pa sta bili godni za višjo žensko izobrazbo. Ker sta tudi mlajša dva dečka, Fran Serafin (zdaj v Zagrebu) in Julček, ki je umrl kot častnik, postala sposobna za ljudsko šolo, zato se je odločila rodbina preseliti se v Ljubljano in to tem raje, ker je bil Vilhar postal deželni poslanec (1861). Takoj prvo leto tamošnjega bivanja je udarila nesreča rodbino: jako nadarjeni in čez vse pridni Alfonz se je kot petošolec presilil z učenjem in je preminil za vnetjem možganov. — Prosti čas je porabil Vilhar v Ljubljani za družbo s prijatelji; zahajal je v kavarno Merkur. Večkrat

seveda se je odpeljal tudi na graščino Kalec, katero je podedoval po svojih starših in kjer je preživel svoje zadnje dni njegov oče, ki je umrl v 92. letu svoje dobe. Tudi materin oče Dejak je umrl v Ljubljani. Ker se je pri tej priliki pokazalo, da ni tistega blagostanja za njim, da bi se moglo v Ljubljani živeti primerno rodbinskemu ugledu, odločili so se Vilharjevi l. 1864., preseliti se zopet in stalno na Kalec.

3. Po tedanji končni preselitvi na Kalec je postal Vilhar šele prav duša vsemu življenju v Notranjskem središču. Sinovi so se učili dalje in so prišli naposled vsi do poštenega kruha, a hčerke so se bile razvile v zale mladenke in so nehote zvaljale goste na Kalec; tu se je razvilo veselo življenje, narodno življenje s pesmimi, petjem, godbo in šalo. Vilhar pa je vračal obiske, posebno v Razdrto in v Vipavo — v Vipavi je pastiroval vrli dekan Gabrijan — in se je kar topil radosti, ko so posebno Razdrtčani tako uglaseno peli njegove pesmi. Zahajal pa je tudi v druge bližnje kraje in je s svojo živahnostjo oživil vse. — Vredno je omeniti, da je bil izboren igrač, neprekosljiv v vsaki igri; slovel je tako kot biljardist, keglavec, balinčar, dominist in dr. Dolenec zagotavlja, da

je bila zato igra zanj „vir dohodkov“; a prav zato je bil tudi dobro došel v vsaki družbi. — Bil pa je zelo zmeren pri jedi in še posebno pri pijači in ni bil ponočnjak; veseljak pa je bil prve vrste in obudil je tudi najpustejšo družbo.

Kadar ni bilo druge družbe, mu je bila tovarišica smodka; kajti pušil je silno. Imel pa je na Kalcu še izvrstnega zabavača, duhovitega nepridiprava Alešovca. Ker je bil Levstik ob preselitvi Vilharjevih v Ljubljano že l. 1861. odšel v Trst, je potem Vilhar pozval Alešovca, da mu vzgaja mlajše štiri otroke. In zdaj so se iskrile domisljice in zbijale šale; šaljiva duhovitost Vilharjeva in obila sol Alešovčeva sta skrbeli neutrudno za kratkočasnost na samotnem Kalcu.

Gmotno pa je rodbina hirala bolj in bolj. Računati Vilhar ni znal nikoli in tudi časi so prihajali drugi. Prejšnje čase je Vilhar z nedragimi delavci pokosil svojih 200 oralov senožeti in seno drago prodal cesarskemu kobilarstvu v Prestranek. Ta kupčija je ponehala in delavci so postajali bolj in bolj dragi. Vilhar pa se ni znal prilagoditi in je za narodne namene in za izdajo svojih spisov trošil lepe novce. — Dobra podpora je bilo l. 1866., ko je imel Vilhar 200 cesarskih volov na reji za vojno; zopet se je rodbina malo

oddahnila. Vendar je šlo gospodarstvo navzdol; saj je taka pomoč zalegla le za nekaj časa.

Naposled je jel Miroslav sam hirati v nogah; dober tovariš mu je bil tudi zdaj Alešovec; ne-prenéhoma sta piketirala. Kar dobi Vilhar oteklino na vratu in kar naglo je umrl, dne 6. avgusta 1871. l. na Kalcu. Pokopan leži v Knežaku. „Dve leti za njim umrla je vdova in tako odšla bedi.“ (Dr. Dolenec.) Otrokom pa je vendar bila začrtana pot v življenje.*)

IV.

Vilhar rodoljub.

1. V tistih časih, ko se je Vilhar šolal, se Slovenci svoje narodnosti niso zavedali skoraj nič; saj je to bilo v mrtvih letih od okroglo l. 1830—1840. Treba je pomisliti, da je izraz „Slovenija“ bil prvičkrat rabljen šele l. 1844. (v „Novicah“), torej tedaj, ko je bil Vilhar star že 26 let in mu je bilo treba nastopati samostalno. Notranjsko preprosto ljudstvo je bilo res to, kar mi imenujemo „slovensko“, je govorilo

*) Grad Kalec, ki je bil zelo zadolžen, je prevzel sin Evgen; od njega so ga pozneje kupili kmetje okoličani, ki ga imajo še zdaj. E. Vilhar pa živi kot zasebnik v Šiški.

slovensko in ž njim je kramljala gospoda tudi po slovensko. A ta gospoda se je zavedala, da je nekaj drugega, več kakor kmetje in da je med njimi in med njo ostra meja. To mejo je poostrila s tem, da je med seboj govorila nemški, laški in še posebno izza okupacije francoski. Ker je bila gmotno dobro podstavljena, se ji celo ni bilo treba približevati ljudstvu. — Ljudstvo pa je bilo nezavedno.

V takih odnošajih bi se bil potopil tudi Vilhar v morje tujstva, postal bi bil kakor notranjska gospoda, da bi sam ne vedel kaj: ne Nemec, ne Lah, ne Francoz, ne Slovenec.

Ko se je vrnil v domovino (l. 1843.), so se mu odpirale oči. Kot zelo impulziven, sprejemljiv človek je koj odprl svoje srce novim idejam, ki so dobivale s prav porodivšimi se „Novicami“ konkretno obliko. „Ko je puknil prvi plamen na dan, se je zavedal po svojem čudovito bistrem umu in svojem za ideali koprnečem srcu prej kot drugi, da človek ni samo zato na svetu, da dobro je in pije, hodi na lov, govori nemško, laško in francosko, ampak da mora imeti kak resen temelj za delovanje, ki ga otme vsakdanjosti“ (dr. Dolenc).

Pridobil je najprej sebe, potem je šel pridobivat drugih. Že l. 1845. ga najdemo med sotrudniki pri „Novicah“ in odslej si je ostal zvest do zadnjega diha, vedno vnet za dom. — Med „gospodo“ pač ni našel kaj zaslombe; gospoda so se, ne morda iz mržnje do ljudstva, ampak iz tradicije držali svojega dotedanjega življenskega naziranja.

2. Nekoliko je gospodo graščake, z Vilharjem vred, vznemirilo gibanje leta 1848. Vilhar je že tu storil odločilen in morda edini svoj prav politični korak: stopil je sam kot deležnik v to gibanje in je tako rešil svojo in Dejakovo rodbino precej velikih skrbi. Dejak kot graščakov valpet in Vilhar kot njegov zet in pristaš in sam graščak sta morala izprva pobegniti. A kaj stori Vilhar? Hitro ustanovi v Senožečah — narodno stražo (nacionalno gardo) in ji stopi na čelo. Takoj je imel za seboj seveda kot udane pristaše vse prejšnje nasprotnike, ki so bili kaj ponosni na postavnega svojega načelnika. Sicer je igrala ta garda, kakor vse po naših krajih ustanovljene, nekaj časa le paradno in naposled smešno vlogo, a ljudi je le spravila do zavesti, da so tudi oni „nekaj“, in Vilhar se je priljubil vsemu prebivalstvu.

Z letom 1848. se je vsadila kal za narodno probujenost povsod in tudi na Notranjskem; ali preden je vzbrstela iz tal, trajalo je še več časa. Eden sam človek bi tudi ne mogel nadzirati in zalivati vseh rastlin.

3. V Vilharju je kal krepko pognala; a ker ni bil človek drzne in brezobzirne energije, bi se bil on morda zadovoljil z njeno mirno rastjo, ko bi ne našel v nekaterih duševno sorodnih krogih pomoči in zaslombe. — Najprej bodi omenjen preblagi župnik Mlakar, ki je župnikoval dolgo let v bližnjem Zagorju in se je malo let pred Vilharjevo smrtjo preselil kot dekan v Mirno peč na Dolenjskem. „Ta mož, Domiceljeva in Faturjeva rodbina, to so bili pravi stebri za razvitek narodnosti na Notranjskem; Zagorje, Begunje, njim na čelu France Hren, in Razdrto — te vasi so bile opora za ljubljanske prvake in te vasi so pozneje omogočile, da se nasprotniki niti niso upali več kandidata postaviti za Notranjsko“ (Dr. Dolenec). Vilhar pa se je vozil iz vasi v vas, posebno pogostoma iz Senožeč na Kalec in se je pristavljal na Razdrtem pri Dolenčevih. V Senožečah pa je največ zahajal v premožno Zelenovo (zdaj Prhavčevo) hišo. „Tam se je budilo narodno življenje po leti v

senci, po zimi okrog prostornega odprtega ognjišča in pomagala je prepevati dična Zelenova Johanca, ki je sedaj imovita gospa v Trstu in se rada spominja lepih časov, ko je Miroslav v hišo hodil in ji tudi pesemce počastil“ (Dr. D.).

Na pomoč je bil rodoljubom tudi preblagi Ščitomir Vilhar, sin starejšega brata Miroslavovega. Tega moža zasluge bo treba kdaj še posebno oceniti, „kajti toliko gmotne požrtvovalnosti in neumornega delovanja je malo najti, kakor jo ima ta mož za seboj“ (Dr. D.). — Tem možem se pridruži še omenjeni dekan Gabrijan.

Ti faktorji so držali Vilharja in ga vzpodbujali in on je pel in pesmaril slovenski, ker drugače mu ta milieu ni dopuščal.

Pravi kaŹipot za vse ne še preveč okorele boljše sloje in pravo ogledalo za prosto ljudstvo pa je bila v rodoljubnem oziru Vilharjeva hiša in njegova odlična rodbina; osobito so privlačevala, kakor smo že omenili, narodno čuteča dekleta, med njimi lepa, duhovita, srčna Karolinca, očetova ljubljenska. — V tem krogu se je razvilo življenje na Kalcu, kakor smo ga slikali prej, in tem potom so se pridobivali gospodje in prosto ljudstvo. — Da pa je mogla biti Vilharjeva hiša taka, to ni najzadnja zasluga

Levstikova, ki je za svojega bivanja na Kalcu in pozneje mnogo občujoč z Vilharjem, dal njegovemu mišljenju in delovanju pravec za vselej.

4. Vilharjeva hiša je bila središče zavednega gibanja, ob njej so stale kot pozorne straže navedene druge hiše in so stali omenjeni možje. — Tako se je polagoma pripotegnilo prosto ljudstvo. Nanj se je pričel Vilhar koj opirati; tu je pričakoval uspehov, a uspehe je hotel videti častilakomni mož. S svojo mehko prilagodnostjo pa je bil tudi kar ustvarjen zato, da je potegoval kmeta za seboj; zajemal je iz kmetškega mišljenja in je nudil ljudstvu v finejši obliki zopet to, kar mu je bilo dalo. Ljudstvo pa se je rado naslonilo ob lepega prijaznega gospoda, ki je imel vedno pripravljeno šalo v ustih in pesem na jeziku; nastal je med obema ozek notranji stik, kakor ga ne najdemo pri nas zlepa.

Zanimati se je moral tudi za materialne in javne težnje narodove; bil je več let župan v Knežaku in ko so prišle volitve za deželni zbor (l. 1861.), je agitoval ne glede na stroške in je bil voljen. Za politiko pa mu je, mehкому pesniku in ljubeznivemu veseljaku, nedostajalo poglobitve lastnosti: proračunjenosti in energičnega nastopa. Dosegel je, da je bila Notranjska

narodna, a visoke politike tirati ni znal. Ustanovil in založil je l. 1863. z najboljšim namenom poseben političen list „Naprej“, ki ga je stal ogromnih stroškov in ki mu ga je izborno pisal Levstik; pa tudi Levstik je bil pri vsej gorečnosti prepričanja in vzlic grčavi poštenosti le teoretik v politiki. Zato je „Naprej“ vplival pač literarno, a malo politično; izšlo je 78 števil, po dve na teden, od 2. jan. do 29. sept.

In osebni uspeh za Vilharja? V št. 49, na str. 195, z dne 19. junija, javlja uredništvo: „17. dan t. m. je urednik... prejel sklep, da je pod tožbo on in g. A. Klein, voditelj Egerjeve tiskalnice, zaradi sestavkov: „Misli o mednarodnih mejah...“ Tožba po § 65. kaz. zak. dolži, da je ta sestavek javni mir kalil.“ — V omenjenih člankih (v 14. do 17. števil) se razpravlja med drugim tudi, da bi med Slovenci ne smelo biti mej. — To je bila ena tožba. — Hujša je bila tista, ki se je vložila proti res dokaj ostremu, kratkemu članku „Kaj se nekaterim zdi ravnopravnost?“ (Str. 165, z dne 26. maja). Ta članek je zato hujši, ker se obrača naravnost proti osebam; hudo se namreč prijemljejo gospodje, ki nekaterim županom, prosečim, naj se jim pošiljajo uradni dopisi v slovenskem jeziku, niso povoljno odgovorili. —

Pri glavni razpravi o tej točki, ki je bil v njo zamočan tudi pisec Levstik (gl. Levec, Levstikovi zbrani spisi V. 320), je bil Levstik obsojen na tri mesece in Vilhar na en mesec zapora in na plačilo stroškov. Vsled priziva pa je višje dež. sodišče v Gradcu, dne 25. marca 1864, št. 2709 po § 288. kaz. zak. Levstika oprostilo, a Vilhar je moral presedeti šest tednov na Žabjaku. Ta obsodba je častihlepnega moža, ki je zelo gledal na svoj ugled, izprva zelo potlačila, a že na Žabjaku se mu je povrnila spet dobra volja.

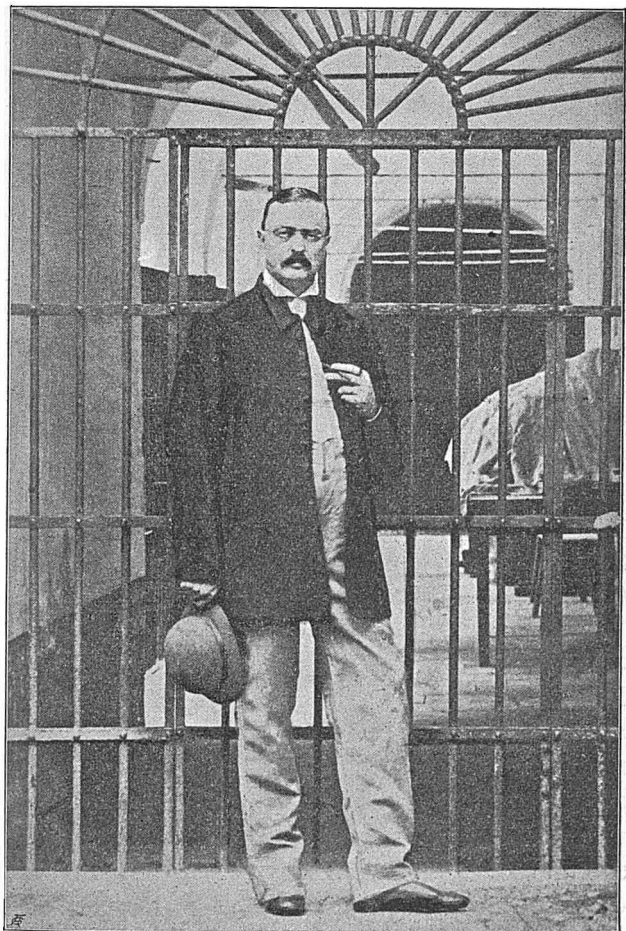
S širšo politiko pa se odslej ni pečal več. L. 1863. je bil deželni poslanec, odtlej pa ni več kandidiral. Vrnil se je, kakor smo že slišali, z rodbino iz Ljubljane zdaj stalno na svoj Kalec in je tu deloval v ožjem krogu svojih Notranjcev.

Da se je Notranjska probudila za vse čase, to je njegova zasluga, ki mu je narod ne sme pozabiti.

V.

Vilhar kot pesnik in skladatelj.

Da je postal Vilhar resničen pesnik in skladatelj, je bilo le mogoče, ker je postal narodnjak.

Vilhar v zaporu na Žabjaku. (Gl. str. XXVI in XXXVI.)

1. Ko bi to ne bil, bi bila njegova pevška žila pač sploh usahnila. Saj mu je čisto prav očital iskreni njegov prijatelj, ki se je ž njim seznanil v Senožecah, davno umrli vojaški župnik Nikolaj Zic, rekoč: „Kaj ti pomaga nemške pesmi kovati? Goethe ali Schiller tako ne boš. Loti se rajši domačega jezika!“ To je bila prava beseda. Vilhar je čutil v sebi zmožnost za pesnika, a toliko se je vendar zavedal, da med nemškimi poeti ne bo štel nič; pri Slovencih pa se je bilo vse slovstveno delo jedva začelo in pričakovati je bilo, da njegova pomoč tu ne bo odveč. Poskusil se je in posrečilo se mu je; to ga je tako veselilo, da je po malem pesnil in pisateljaval do zadnjega. Bodrilo in navduševalo ga je, ko je videl, kako je bodril in navduševal on druge.

Kakor otrok se je veselil, če so ugajale in se pele njegove pesmi; kakor otrok je bil tudi hitro užaljen, ako so se njegove pesmi grajale, a trajne zamere ni poznal, tudi nasproti Levstiku ne, ki ga je hudo prijemal, tako da sta bila skoraj vedno razprta, trenutek pozneje zopet najboljša, pa zopet razprta itd. — S poznejšim svojim zetom dr. Dolencem je v šestdesetih letih občeval posebno rad; imel ga je za nekakega

prvega presojevalca svojih pesniških izdelkov. Če se le nekaj dni nista videla, je imel, kadar sta se sešla, že kako pesemco pripravljeno. Ves svoj literarni zaklad je nosil v žepu v obsežni listnici. Navadno je poklical pri taki priliki Dolenca na stran, potegnil listnico iz žepa in je pričel z besedami: „Hinko, ta je pa fina! Poslušajte!“ In prečital je pesem ali kake dovtipe in treba jih je bilo pohvaliti.

Pesniško nadarjen je bil brezdvomno; svoje pesmi je zlagal kar igraje brez muke, pod kakim trenutnim vtiskom. Ko bi se spričo svojega talenta posvetil le pesništvu in bi se hotel več vežbati in piliti pesmi, bi bile tudi glede na absolutno ceno med prvimi, kar jih imamo. Kajti imel je poleg talenta tudi fin okus in za vse vtiske odprto srce. — Njegova mehka nrav je bila kakor nalašč za lirika, a lahek njegov jezik in nepri-siljeno ustvarjanje bi ga takisto usposobilo za epika; saj so res nekatere njegove epske pesmi izborne, čisto v narodnem slogu. — Naposled: kakor ima ves njegov nastop v življenju nekaj teatralnega, tako kaže on tudi očitno nadarjenost za dramatika. Posebno prisojena mu je komična žila, ki bi ga usposobila za spisovanje lahkih šaloiger; res so njegovi dramatski spisi,

ki je ž njimi pri nas ledino oral, dokaj spretno sestavljeni in se na malih odrih uprizarjajo še dandanašnji z istim uspehom kakor sorodno francosko ali nemško lahko blago. — Imel je tudi satirično žilico, ki mu je tekla v pesmih in v njegovih dramatskih spisih. Opozarjam le na pesem „Župan“ in na dramatski spis z istim naslovom.

2. Prava znamenitost pa je, da je Vilhar zlagal svojim pesmim redno tudi napeve, ki vsi niti objavljeni niso. Bil je, kakor malodane vsa rodbina, izredno muzikalen, nalašč vabil pa se ni v glasbi, še manj se globoko vtapljal v njo, a fini njegov čut ga je pripeljal vedno tja, da je zadel pravo. Sviral je spretno na klavir in gitaro ter piskal na flavto. Glas pa si je bil v mladosti pokvaril in ostala mu je neka napaka v grlu. Vendar je tudi rad pel. Kadar je prijateljem pokazal kako novo svojo pesem, ji je imel vedno pripravljen tudi napev, ki mu je kar hitro prišel v klavirske tipkè, brez sekiric in brez vsega študiranja. Saj je sploh na klavirju najrajši le fantaziral.

Pesmarice, ki jih je založil, so se na Kalcu in tudi v Ljubljani včasih prepele kar cele; družba se je privadila pesmicam in jih

je raznašala po domači okolici in drugod in zaradi ljubke blagoglasnosti so se prijele povsod pri Slovencih, a so prekoračile tudi meje slovenskega ozemlja. Udomačile so se in postale narodne, pozabljalo pa se je Vilharjevo ime.

Svoje resnejše kompozicije je pošiljal Vilhar skladateljem strokovnjakom, na pr. Mašku, v pregled.

Prvo svojo kompozicijo je izdal že l. 1842. v Gradcu, posvečeno graškim pravnikom*).

Povsem nove vrste delo je „Jamska Ivanka“, ki je izšla leta 1850. (izvirnik je v nemškem jeziku z naslovom „Johanna von Luegg“. Prevedel mu jo je J. Bilc.) Vilhar jo imenuje sam „Izvirna domorodna igra s pesmami v treh djanjih“; posvečena je „slavnemu slovenskemu društvu v Ljubljani“. — Zajedno so izšli napevi (28 strani) k pesmim, ki so vložene na prikladnih mestih v igri (ob koncu dejanj, ob odhodu oseb itd.) Opereta se delo prav ne more imenovati; za to je uglasbenega dela premalo, za „igro s petjem“ je pa napevov skoro

*) Gl. Rakuša, Slovensko petje v preteklih dobah. Ljubljana 1890, na str. 132.

preobilo. — Že leta 1850. je toraj Vilhar zadel pravo, kako bi se naše občinstvo dalo najprej privabiti v gledišče. Igrala in pela se je z nepopisnim navdušenjem. (Gl. „Slov. Narod“ 1906, 7. avgusta.)

Poleg raznih kompozicij za klavir (n. pr. valčkov „Savelieder“, posvečenih gospé Schmidburgovi, gl. Novice 1852, št. 47; tam je „Zagorska“) in drugih enakih skladb („Slovenska polka“, „Živio polka“, „Sokolova koračnica“) je izdal še sedem zvezkov slovenskih pesmi z napevi. — Leta 1852.*) n. pr. kar tri zvezke samih napevov s podstavljenimi teksti: „Pesmi Miroslava Vilharja“. Tu najdemo tiste popolnoma ponarodnele pesmi, ki jim obično pevci ne vedo ni pesnika ni skladatelja. N. pr. v I. sešitku: „Pri luni“ (Mila, mila lunica . . .), „Žalost“ (Ko tičica sem pevala . . .), „Slovo“ (Draga Minka, bodi zdrava . . .), „Ipava“ (Ipavska dolina, lepota sveta . . .). V II. sešitku n. pr.: „Nezvesti“ (Ti si djala, Minka zala . . .), „Napitnica“ (Pijmo ga, pijmo . . .), „Zagorska“ (Bom šel na planince . . .), „Srcu“ (Srce drago, kaj žaluješ, kaj zdihuješ dan

*) Tega za zgodovino slovenske glasbe tako važnega leta se je porodil Vilharju sin Fr. Serafin, zdaj slavni skladatelj, v vsakem oziru najbolj podoben očetu.

na dan . . . ?), „Slavjanom“ (Bratje, to mi dovolite, da se smem Slovenca zvati Tekst te pesmi je najprej natisnjen v „Novicah“ l. 1850. št. 14 pod naslovom „Vesoljnimu svetu“) in „Slave dom“. — V III. sešitku n. pr.: „Na jezeru“ (Po jezeru bliz' Triglava . . .), „Slovenka“ (Kaj maram, da nimam srebra, ne zlata . . .), „Na goro“ (Na goro, na goro, na strme vrhe . . .), „Planinarica“ (Rožic ne bom trgala, da bi vence spletala . . .) itd. — —

Kdaj pač pomislimo, te pesmi pojoč, da so Vilharjeve in ne narodne?

S temi in takimi pesmicami in s temi napevi si je osvojil srca najprej svojih Notranjcev, potem Slovencev, potem pojočih Slovanov.

VI.

Pregled Vilharjevih slovstvenih del.

1. Vilharjevih spisov bi bila lepa zbirka, ko bi jih imeli v celoti. Vsekako bo treba prej ko slej izdati njegova zbrana, ne le izbrana dela, izmed katerih jih je večina težko pristopnih. Pomisliti je treba, da je Vilhar začel zgodaj pisati in pesniti in da je ostal pri tem svojem ustvarjanju do svoje smrti, na celotno izdajo svojih

del pa še ni mislil. Vendar je vse, kar je pisal, še zdaj toliko zanimivo, da bi se rado bralo, v zabavo bralo. Prija nam neprisiljeno prirodni, skoraj otroški ton, ki so v njem pisana vsa Vilharjeva dela. Rafinirane umetnosti, kakor smo je vajeni v modernih spisih, tam seveda ni, a brez umetnosti tudi niso. Kar pa je posebno važno: jezik je v vseh Vilharjevih spisih že od početka lep in ne kaže one borbe z izrazom, ki nam kvari užitek pri malodane vseh ondanjih pesnikih v petdesetih letih, izvzemši Levstika. Najlepše cvetke iz Vilharjevih poezij so sicer res znane povsod, dasi ne pod njegovim imenom, in nekatere druge so prešle tudi v čitanke*), a vendar bi dandanašnji, ko se toliko čita, marsikdo rad vzel tudi Vilharjeve spise v roke; osobito dobro došli bi dorašajoči mladini, ki bi ji prijala navdušenost, ki veje iz njih.

Dokler nimamo zbranih Vilharjevih del v obče pristopni izdaji, tako dolgo tudi ne kaže presoјati podrobno njih vrednosti, ker bi bralci ne mogli spremlјati presoјevalca. Dokaj popolna slika pesnikova bi se dala sestaviti že na pod-

*) „Župan“, „Kmet“ (Oj kmet, al veš . . .), „Na goro“, „Lesena riba“, „Pluga“, „Cena“ (Vse kar plava in kar leze . . .).

lagi Vilharjevih „pesmi“ iz leta 1860., pa tudi ta knjižica je že zelo redka.

2. Prvikrat v slovenskem jeziku nastopivši l. 1845. v 9. števil. Novic s pesmijo „Predčutki“, je ostal Vilhar tja do šestdesetih let sotrudnik tega lista.*) — L. 1850. je samostalno izdal nam že znano „Jamsko Ivanko“; igra sega v romantiko notranjskih gradov, je naivna in brez psihološkega razvoja, a bralca dviga in zlasti mladino bi dvigalo gorko navdušenje za svobodo, za dom, junaštvo in ljubezen.

Za leto 1851. je izdal „Slovenski Koledar“; v njem je tudi nekaj njegovih pesmi in basni („Ribica lesena“, „Čebelica in čmrlj“).

V petdesetih letih so prihajale v Novicah in v Glasniku razne njegove pesmi na dan; a l. 1860. je zbral najboljše in dodal novih ter je stopil pred občinstvo s knjižico: „**Pesmi** Miroslava Vilharja. V Ljubljani 1860“. Tu je združenih 66 pesmi, krajših in daljših, lirskih in epskih; v vseh je polno ozirov na njegov bližnji dom in na ljudstvo, ki je živel med njim. V pesmi „Na Kalcu“ (str. 23, v „Spomenici“ str 5) je kar cel pesniški narodopis Notranjske; ta pesem bi

*) Točen pregled vseh Vilharjevih del je v Jezičniku XXIV. 79 idd.

morala postati notranjska koračnica! Temno pozizijo kraških tal pa je položil v pesem „Kras“ (str. 29., v „Spomenici“ str. 9).

Leto 1863. je bilo posebno plodno. Imel je dokaj opravka z „Naprejem“, dasi je poglavitne članke pisal Levstik. Sam se je vrgel posebno na šaljive in zbadljive spise; na sotovariše poslance je skladal tuintam jako dobre epigrame, ki so se ohranili še dolgo v spominu deželnozborcev in v „Napreju“ je s pesmimi spremljal razne dogodke; n. pr. „Stari in novi duh“, „Frak in surka“ (dijaki zastavonoše so bili k procesiji prišli v surkah!) i. dr. — — Za isto leto je tudi izdal „Sloga. Slovenski koledar“ in je v njem priobčil precej šaljivih, med njimi prvo svojo šaloigro „Slep in lep“, dvodejanko s petjem in godbo. — Za l. 1867. je izdal „Koledarček“, takisto z raznimi pesmimi.

Ko je l. 1864 predsedeval svojih šest tednov na Žabjaku, je zložil „Žabjanke“ v treh delih: „Žabe“, „Raki“ in „Ribice“, češ („Uvod“:)

„Ob bregu Ljubljance
šest tednov sem bil,
miru ne, le vodo
sem tamkaj kalil.
Od brega do brega
sem mreže napel:
te žabe in rake
in ribice vjel“.

Slovo Žabjaku pa je dal s sledečim
„Rakom“ :

„Sobo pod številko sedmo
dajte jutri že v najem:
ne poslanca, ne vrednika
za menoj ne bo, to vem . . .!“

Leta 1865. in 1866. je izdal in založil več gledaliških iger; n. pr. „Detelja“, „Župan“, „Filozof“ (po angl.), „Igra Piké“ (po franc.), „Servus Petelinček“ (po nemšk.), „Poštena deklica“, „Striček“. — Prvi dve sta zajeti kar iz Vilharjevega okrožja; središče prve je ponesrečena igra na biljaru, razvoj ji je spreten, živahen in poln komičnih prizorov; „Župan“ pa je drastična slika nemškutarjenja pri županstvih, v lasten zasmeš: dotični nemškutarski župan (v Šiški) je napisal n. pr. nekemu občanu, ki prosi podpore, ker je bil oropan, sledeči „cajgnus“: „Der Untenverfertigte bestätigt hiemit, daß der Kaischler Tomas Verch von Schischka am 17. Juni 1866. ausgeraubt worden ist, durch mich Jakob Dolliner, Purgermeister.“ — Igra „Poštena Deklica“ združuje resnost z burlesko v osebah dveh rodbin: Kikljevih in Kokljevih.

Več iger pa je še v rokopisu, ki ga hrani Fr. Ser. Vilhar.

* * *

„Jaz nisem Prešernu
ne Vodniku stric;
nabral pa sem nekaj
domačih cvetic“. (Vilhar, Pesmi 1860, 155.)

M. Vilhar se kot pesnik in skladatelj po obsegu in po umetniški višini svojih proizvodov ne more meriti s kakim velepesnikom ali vele-skladateljem; po svojem vplivu na široke sloje slovenskega naroda pa ga lahko štejemo med prve naše može. Ne smemo ga presoјati le z ene strani, ampak kot celega človeka. Kot tak pa on pripada prvim našim bodrilcem; za širno No-tranjsko je on opravil tekom 20 let toliko, kolikor je učinilo v drugih krajih skupno šele več mož in raznih činiteljev; a tudi v drugih naših krajih so z njegovo pesmijo prvikrat zapeli, da so „sinovi Slave“, in njegove pesmi so tudi res nesle, ne le umetno zaplojale nekaj pravega slovenstva k zunanjikom, sorodnikom in tujcem. — Pozabljene so in bodo marsikake visoko-umetne pesmi in melodije proslulih pesnikov in skladateljev, a Vilharjeve najboljše se ne bodo poza-bile; sin jih podeduje od očeta, hči od matere . . .

Tak mož zasluži spomenik in pravo mesto mu je v svetovnoznani Postojni.

B.

VENEC IZBRANIH
VILHARJEVIH PESMIJ.

IZBRAL IN UREDIL
A. AŠKERC.

Na jezeru.

Po jezéru
bliz Triglava
čolnič plava
semtertjè;
v čolnu glasno
se prepeva,
da odmeva
od goré.

Mile tice
po dolinah
in planinah
se budé.
Ker so čule
pesem mojo,
vsaka svojo
žvrgolé.

Ribam srca
vsem igrajo,
da skakljajo
nad vodó.
Še valovi
šepetajo
in šumljajo
med sabó.

Tukaj Slava
vence vije,
srce bije
nam gorkó!
Čujte gore
in bregovi,
da sinovi
Slave smo!

Lipa.

Lipa zelenela je
tam v dišečem gaji,
s cvetjem me posípala,
djal sem, da sem v raji!

Veje raztezávala
k nebu je visoko,
meni pa je do srcá
segala globoko.

Tičice je miljena
v senčico vabila;
kadar ležal sem pod njo,
me je ohladila.

A sedaj je revica
skoraj ovenela;
cvetje, perje ljubljeno
zima ji odvzela.

Spavaj, draga ljubica!
Večno ne boš spala;
nova pómlad zêlena
novi cvet bo gnala.

Zopet bodo ptičice,
tičice presladke,
pesmice prepevale,
pesmice pregladke.

Pa boš zopet, lipica,
v senco nas vabila,
dragim svojim srčeca
miljeno hladila.

Bratje naši se hladé
radi v tvoji senci,
prsi, čela in glavé
opletáje z venci.

Na Kalcu.

Na Kalcu prebivam,
kjer Pivkin je vir;
po zemlji slovenski
krog mene je mir.

Črez lozo planinsko
Triglav mi strmi,
med zvezde se dviga,
in v snegu blišči.

Goreči mu treski
ob čelu grmé,
al' vendar orjaka
iz sanj ne zbudé.

Pod njim pa Slovenec
stežuje rokó,
in moli in prosi
in briše solzó.

Kjer solnce zahaja,
naš Nanos stóji,
in skale bobneče
v doline valí.

Na témenu cvête
prijazna pomlad;
iz drevja mu plete,
iz trav zelenjad.

Pod Nánosom trta
vipavska zori,
in joče se, joče
pa vince rodi.

Tam Javornik črni
zaslanja izhod;
po Notranjski zemlji
pozdravlja naš rod.

Jezéro cerkljansko
mu pere nogé,
pa bukev in javor
hladita srcé.

Snežnik mu je sosed,
ki megle redí,
in glavo zelêno
prot' solncu drží.

Pošilja črez mejo
pogled velikan:
Kam plavajo ladje,
kaj dela Istran.

Pred mano se steza
moj ljubljeni svet,
vsa lepa dolina,
ki Krasu je cvet.

Po dolih prijaznih,
glej, Pivka hití,
igraje, šeptaje
po lokah šumí.

Na levi, na desni,
za gričem je grič,
drevo za drevesom,
za tičem je tič.

Po sivem kaménju
so čvrsti ljudjé;
iz glave otožnost
jim burje podé.

Pogumen je Pivčan
in zvest siromak;
naródu in domu
branitelj krepak.

In breme, ki nanj ga
usoda loží,
junaško ga nosi,
čeprav se potí.

Vzdihuje in prosi
vladarja nebá,
naj jasneje daje
mu solnce na tla.

Vzdihuje in prosi
vladarja svetá,
naj z dola in srca
odide temá.

Jaz tudi z'rojaki
vzdihujem, trpím,
in želje goreče
sred Pivke topím.

Ker vslišane bile
še niso doslej,
pogrezni jih zemlja
pod zemljo naprej!

Naprej do dežele,
kjer Sava bobní,
med brate, med sestre
med naše ljudi!

Kras.

Od planín, kjer dob in bukev,
smreka krije naša tla,
Kras nagoten se prostiraš
do jadranskega morjá!

Ko Rimljan te je premagal,
krasen, silovit si bil,
v sencah tvojih je bogove
svoje še Slovan častil.

Tebi krilo je zeleno
vgrabil tržni Benečan,
a sedaj si solnčnim žarkom,
vihram si v oblast podan.

Kjer neurniki deževni
niso sprali ti kosti,
tam te glodajo viharji,
burja pije tvojo kri.

Sreča sladka ni ti dana,
dan ti je trepèt in strah!
Sapa meče v morje pesek,
tebe pa usoda v prah!

Skale, gole tvoje hčerke,
dvigajo v nebo roké
ino za odgovor z neba
smrt ti vihre rjové.

Rožice sem videl mile,
ki cvetele so ljubó;
ali solnce je palilo,
rože umirále so.

Po dolinah valovíto
klasje tvoje šepetá,
z neba se utrga ploha,
smrt in groza z njo divjá.

Sadje gledal sem na drevju.
Že je zôrel blagodar,
predno je vtonilo solnce,
vstal, pogubil je vihar.

Nikdar več ne upaj sreče;
več pokoja ti ne bó.
Ali mene čaka pokoj,
ko bom spaval pod tabó.

Silni Tabor.

Silni Tabor, silni Tabor!
Kdo te je do tal razrušil,
da zidovje razdrobljeno
med bršljanom kvišku dvigaš?
Al' so Turci te podrli,
Turci divji, Turci ljuti?
Al' so plamni te požrli,
plamni grozni, plamni strašni?

„Niso Turci me podrli,
niso plamni me požrli,
ni me doba razrušila,
ni me strela razdrobila!
Mene so deželi v brambo
zídali Ravánski knezi,
Pivčani pa in Doláni,
steno skladali na steno.
Bivali od nekđaj v meni
vitezi so trdosrčni,
ki so kmete v sužne, grenke,
težke jarne uklepáli.
Dvakrat so prišli kmetje
kopja, sul'ce, buzdovane,
dvakrat pa s krvavo glavo

od zidovja se vračali.
Tretjič primejo orožje,
planejo nad silni Tabor.
Kri polnila je osipe,
v krvi sem se grad razrušil!“

Silni Tabor, silni Tabor!
Glase čuj iz podrtine:
Kdor te zidal, se potivši,
te podrl je, kri prelivši.

Planinarica.

Rožic ne bom trgala,
da bi vence spletala;
mirno, svôbodno, ljubó
po planinah naj cvetó!

Ako bi jo trgala,
rožica bi vmírala,
glavico obesila,
solnca ne bi čakala.

Tudi jaz sem rožica,
v božji vrtec vsájena;
skrivam se zdaj tu, zdaj tam,
trgati se pa ne dam.

Rožic ne bom trgala,
srca so nedolžnega;
naj z menoj še vživajo
mir, ljubezen, svôbodo!

Na gôro!

Na gôro, na gôro,
na strme vrhé!
Tja kliče in miče
in vabi srcé.

Naj gori cvetice
najlepše cvetó
in tice preljube
najslajše pojó.

Nad mano na gori
je svobodni dom;
iskal ga in našel
bliz néba le bom.

Na gori pod mano
oblaki visé,
nad mano višave
bliščijo vedré.

Na svôbodni gori
ni zemskih nadlog;
nad mano, pod mano,
krog mene je Bog.

Tedàj le na gôro,
na strme vrhé!
Tja kliče in miče,
in vabi srcé.

Darilo.

Minka pritekla,
Minka prezala,
rožo dišečo
mi je podala.
Rožica mila
trne imela,
v roko me zbodla,
kri je privrela.
Minica zala!
Tvoje darilo,
še tako krasno,
še tako milo,
jaz ga ne maram!
Kaj si storila,
da si ob roži
trnje pustila?
Če si prebodla
srce globoko,
pa ne zabadaj
trna mi v roko!

Vičič.

Tristo let je že minulo,
kar so po krvavi sili
tržni, bojni Benečani
Kras in Istro osvojili.

Mladi Andželo Brambila
pritrguje v vas Zagorje,
kjer izvira zgornja Pivka;
hrastov išče za črez morje.

Tam zagleda mlado Maro,
lepo ljubo Vičičevo.
Ko jo vidi, brž jo ljubi,
vedno misli v drago devo.

„Mara ljuba, draga Mara,
Pivki cvet in roža zala!
Al bi Vičiča pustila,
al bi meni roko dala?“

Al Brambili pravi Mara:
„Vičičeva sem nevesta!
Njemu sem še vedno bila,
njemu vedno bodem zvesta!“

Andželo do srca ranjen,
vstane, ide brez slovesa;
kri obličje mu zaliva,
srd mu bliska iz očesa.

Ko zasije dan poročni,
Andželo nad Maro plane,
meč skoz prsi ji zažene;
Mara nikdar več ne gane.

* * *

Drugo jutro proti poldnu
tiho ide Vičič k barki;
srce v prsih je ledeno,
al v očeh mu smrtni žarki.

„Prenesite me dobrotne,
burjevite vode morske!
Kri za kri je v moji roki,
kri, zavolj krvi zagôrske!“

Dolgo po Benetkah hodi,
hiše, ceste, cerkve prejde,
noč in dan se gneven trudi;
pa kar išče, le ne najde.

Tretji mesec gre na ladje.
Pred Benetkami na Lidi
nad brežino, v sredi brajde
Andžela morilca vidi.

Kakor strela plane v morje,
breg doplava, plane 'z vode,
in sovražniku orožje
do ročaja v prsi vbode.

Prstan.

„Milka, ljuba moja hčerka!
Jutri pojdem v belo Reko.
Kaj iz Reke bi želela,
da bi tebe veselilo?
Kadar vidim, da zdihuješ,
tudi jaz bi zdihovala,
kadar vidim, da se jokaš,
tudi jaz bi se jokála.
Ali hočeš srébra, zláta,
ali krasne svilovine?
Ali hočeš dragih kamnov,
dragih kamnov, svetli biser,
ali druge trgovine?“

Odgovarja lepa Milka:
„Sladka moja stara mati:
Nočem zláta, nočem srébra,
nočem lepe svilovine.
To vas prosim, stara mati:
Imam prstan Jaromirjev,
ki se mi je izneveril.
V srce žge me zlati prstan,
v srce žge me nezvestoba.
Náte s sabo svetli prstan,

ako greste v belo Reko!
Tam zlatarja poiščite,
naj stopí ga, naj prelije;
naj izkuje ostro iglo,
da si srce ž njo prebodem!“

Bogomila.

Prosi mlada Bogomila:
„Draga moja stara mati!
Oh, ne silite nikár me,
da bi vzela Boroviča!
Borovič je bogat, hraber,
ima srébra, ima zláta,
ima dosti ran na čelu;
ali hodil je nad Turka,
glave je domov prinašal,
predno sem se jaz rodila!
Dajte mene raje Marku,
ki je z mano rajal, skakal,
ki mu srce sem darila
ino roko obljubila!

Govorijo stara mati:
„Hčérka moja, hčérka mila!
Oče tvoj so kri prelili
na Balkanu za-me, za-te,
za tvoj dom in sveto vero;
meni pak so naročili,
naj prijatelju te dadem,
naj te dadem Boroviču!“

Hčerka vzela Boroviča.
Prvi dan je obledela,
drugi dan jo zakopali,
tretji dan za njo plakáli!

Jurko.

Jurko pride iz planine,
pravi srčno lepi Mari:
„Draga moja! imam kočo,
lepo, belo in prostorno;
ali nimam ženke mile,
da po dvoru bi hodila.
Ne bi ti mi, lepa Mara,
v zakon dala roke svoje?“

Marica mu odgovarja:
„Rada bi ti dala róko,
ali dvoje, dragi Jurko,
moraš prej mi izpolniti!
Prvič moraš mi prinesiti
glavo paše Velim-age.
Dete bila sem v zibéli,
ko ustrelil mi očeta.
Drugič biva tebi v koči,
v beli koči tvoja mati.
Ena kočica in dve glavi,
tega nikdar še ni bilo,
biti nikdar to ne more!“

Jurko vzame svetlo puško,
ostro sabljo si opaše

in spusti se v goste šume,
dojde h Kolpi, reki bistri,
in čez Kolpo v turško zemljo,
h gradu paše Velim-age.
Pašo zgrabi in ubije,
ruso glavo mu odseka,
zbere urno vrana konja,
konju se na ramo vrže,
proti domu zapodí ga.
Zopet ide k lepi Mari:
„To je glava Velim-age,
ki ubil ti je očeta!
Prvo željo sem izpolnil,
druge nikdar ti ne morem!
Ti si lepa kakor roža,
rajši vendar sem brez tebe
ko brez drage, stare majke!“

Cena.

Vse, kar plava in kar leze,
vse, kar hodi, kar letí,
zbere se v prcisojevanje,
pred-se kliče môže tri.

Meč se prvi je oglasil:
„Jaz sem gospodar svetá!
Kamor pridem, pot si vgladim,
vse pred mano trepetá!“

Govori per ó modrosto:
Teme ne trpim nikdár!
Um človeški razsvetlujem,
uk in znanje sta moj dar!“

Zadnji pravi plug med njimi:
„Mirno rijem pod zemljó,
pa sem svet že preobrazil,
tiha sreča je z manó.“

Vse, kar plava in kar leze,
vse, kar hodi, kar letí,
zdaj se okrog pluga zbere,
plugu venec podeli.

Župan.

Postava zverinam je nova podana,
zatorej si volijo urno župana.
Pa kaj jim volitve koristile so?
Na vrbi nam sraka razlaga tako:

Zberó si medveda; a medved je mrha,
zarobljen in kosmat od pete do vrha;
budil z godrnjanjem prezgodaj jih je
in s tacami sodil, pravično in ne.
Tako se oglasi jih sto:
Le-ta nam županil ne bo!

Zberó si jelena; pa on rogovili,
prevzeten povsod med prvake se sili;
z rogato glavico je pač darovan,
a v glavi ošabni je malo možgan.
In spet se oglasi jih sto:
Le-ta nam županil ne bo!

Zberó si rjavca, iz šume lisjaka,
na katerem krivična je sleherna dlaka;
kupával je sam in prodajal je sam,
da z ljudsko krvjó si napolnil je hram.
In spet se oglasi jih sto:
Le-ta nam županil ne bo!

Zberêjo si z a j c a ; al zajec neveden,
za skrb in za čast domovinsko ne vreden,
poznal ni postave, se slednjega bal,
ponoči je kimal, podnevi je spal.
In spet se oglasi jih sto :
Le-ta nam županil ne bo !

Zberêjo si k o s a potem gospodarja,
al kos pa ošabno povsod se ukvarja ;
žvižgaval jim vedno iz enih je strun,
skoz okence vsako potikal je kljun.
In spet se oglasi jih sto :
Le-ta nam županil ne bo !

Zberêjo si o s l a . Pa osel zabiti
ničesar povšeči ni znal obrniti ;
z ušesi le miga in v prahu leži,
pa kjer se povalja, tam dlake pusti.
In spet se oglasi jih sto :
Le-ta nam županil ne bo !

Zberêjo si p a l č k a ; a on je skakavček,
natihome leta priliznjen hinavček ;
zverino je dražil, unemal prepír,
iz loga pobegnil je ljubljeni mir.
In spet se oglasi jih sto :
Le-ta nam županil ne bo !

Od tákrat zverina tako zmodrovana,
po svetu širocem si išče župana ;
če pravega bo pripeljala na dom,
prijatli ! sporočil al pisal vam bom.

